

Bocz János György, Antal István

Büszkeség, lojalitás és önkritika: a Hungarostudy 2021 adatfelvétel nemzeti identitással kapcsolatos állításainak összehasonlító elemzése

Bevezetés

A nemzeti érzés, a nemzeti identitás interdiszciplináris megközelítést igénylő terület. A kulturális antropológia, a szociológia, a szociálpszichológia, valamint a közgazdaság- és történelemtudomány, a politikatudomány eszközeivel egyaránt vizsgálható, és ennek megfelelően hazai és nemzetközi szakirodalma is igen kiterjedt. A témával összefüggő diszkurzusok a jelenkor individualizált, de egyidejűleg globalizálódó világában különösen fontossá váltak. Az egyes országok regionális pozíciójából adódó, ma is létező strukturális egyenlőtlenségek, az elmúlt évszázadok és évtizedek kulturális és történelmi eseményei (például a balti államok függetlenedése, a délszláv háborúk, az európai kisebbségek jogainak védelme) és napjainkban a migráció, az orosz–ukrán háború, az Európai Unión belül és kívül is létező polémiák egyként jelzik, hogy a nemzeti identitásnak már a polgári nemzetállamok kialakulása előtt is létező eszméje mit sem veszített érvényességéből, időszerűségéből.

Szakirodalmi áttekintés

Nemzeti identitásról a modern nemzetek kialakulásától beszélhetünk. Modern nemzetek, ahogy ma ismerjük ezeket, nem mindig léteztek. A közösségek az ókorban városállamokban, birodalmi keretek között éltek együtt etnikumként. Ebben az időszakban sok más állam mellett Kínát, Egyiptomot sem nevezhetjük nemzetnek, ugyanis nem rendelkeztek az ehhez szükséges tulajdonságokkal és jellemzőkkel. Az alábbiakban láthatjuk, több szerző is vállalkozott arra, hogy a modern nemzetet és az ehhez kapcsolódó identitásmintákat meghatározza és rendszerezze. Ernest Renan a modern nemzet kialakulásának elégséges feltételeit elemezve bemutat két alapvető tényezőt, mely mindenképp szükséges a nemzet megalkotásához. Úgy vélte, hogy ez a két alkotóelem a lélek és a nemzeti alapelv. A lelket két szimbólum egysége képes egyben tartani, mégpedig a nemzet (h)őseibe vetett hit, és az a szándék, mely arra törekszik,

hogy a kapott örökséget megőrizze és előrébb vigye. A nemzeti alapelv Renan szerint: „A nemzet, akárcsak az egyén, múltbeli erőfeszítések, odaadás, áldozatok hosszú folyamatának eredője [...]. Közös dicsőséggel rendelkezni a múltban, közös akarattal a jelenben; nagy közös tetteket véghez vinni a múltban, azt akarni, hogy a jövőben is nagy cselekedeteket hajtsunk végre” (Renan 1995: 185).

Anthony D. Smith szerint két nemzetdefiníció-megközelítés létezik. Az egyiket konstruktivizmusnak, a másikat primordializmusnak nevezi. A konstruktivizmus lényege, hogy a nemzet egy nacionalista elit elképzelése, mely e szűk réteg nézetét igazolja. A nemzetek ebben a fogalmi rendszerben nem kézzelfoghatók, csupán szimbólumok és politikai ideálok, illetve érvek rendszerei. A primordialisták ezzel szemben azt hangsúlyozzák, hogy a nemzet kézzelfogható és valóságos, etnikai tartalommal rendelkező, történelmileg kialakult egység. Nem konstrukció, hanem családokat és tömegeket összetartó jelentősége van. Smith szerint a nemzet „ideáltípusának” definíciója a következő: „A nemzet egy saját névvel rendelkező történelmi és kulturális közösség, amely közös területtel, gazdasággal, közoktatási rendszerrel és jogokkal rendelkezik. A meghatározás nacionalisták és követők generációinak ideáljait és elképzeléseit tükrözi” (Smith 2004: 206).

Áttekintve a modern nemzet kialakulásának folyamatát és a különböző definíciós kísérleteket, a legjobban Csepeli György és Örkény Antal (1998) írásával lehet összefoglalni ezeket. Ők két dimenzióban vizsgálják a nemzet kialakulását: ha a politikai dimenziót nézzük, akkor az állampolgárságot és az ennek jogát körülvevő rendszer elméleti hátterét kell figyelembe venni, ha azonban a kulturális dimenziót választjuk, akkor a nemzetet meghatározó tulajdonságok: a születés, a származás, az anyanyelv, a kulturális normák és értékek közösségi meghatározottsága lesz az elfogadott.

A nemzeti önazonossággal, az identitással kapcsolatos nemzetközi és hazai szakirodalom rendkívül szerteágazó. A kultúrantropológiai, történeti és konstruktivista megközelítések (Hall 1997) mellett politikatudományi (Fukuyama 2018), regionális és globalizációs értelmezések (Koller 2016; Palánczai 2013), valamint empirikus szociológiai vizsgálatok (Székely 2014), illetve szintetizáló jellegű kiadványok és elemzések egyaránt (Szirmai és Újvári 2009; Kollai 2020) megtalálhatók.

Az egyik legfrissebb, a hazai Ifjúságkutató Intézet által idén február–márciusban készített, *Ostromlott értékeink – Values Under Siege 2022* című reprezentatív kutatásban öt európai ország lakosainak értékorientációját vizsgálták országonként ezer ember telefonos megkérdezésével. A felmérésből kiderült, hogy Magyarországhoz hasonlóan a nyugat-európai országok polgárai számára is a család a legfontosabb. Nyugaton ezt a barátok, a szabadidő, a munka, a nemzet, végül a vallás és a politika követi, a magyarok életében viszont a munka, a vallás és a nemzet hármasa volt a legfontosabb érték.

Korábbi hazai empirikus kutatások eredményei is fontosak a téma szempontjából. Simonovits 2014-ben megjelent írása – Csepeli és Örkény idézett publikációjához hasonlóan – az International Social Survey Program (ISSP) adataira épül, és a nemzeti identitás mérését célozza. A szerző megállapítása szerint a nyelvtudás és az önidentifikáció a legmeghatározóbb szempont a nemzetiidentitás-konstrukció folyamatában. A nemzeti büszkeséget vizsgálva kétféle büszkeségkategória elemzését tette lehetővé az ISSP-adatbázis. Az egyik kategóriát a „kemény” elemek alkották, például a demokrácia működése, a politikai befolyás, a gazdasági és társadalombiztosítási rendszerrel kapcsolatos büszkeség, a másik a „lágý” elemeket tartalmazta, ilyenek a tudományban, a művészetekben, az irodalomban és a sportban elért eredmények. A kemény összetevők kevésbé hangsúlyosak, mint a lágý elemek. Leginkább a sporttal kapcsolatos, a tudományos és technikai, a művészeti és irodalmi eredményekre, valamint a történelemre voltak a legbüszkébbek az adatfelvételek idején (Simonovits 2014).

Kutatási célok, módszerek (mérőeszközök, statisztikai módszerek)

Alapvetően három kutatási kérdést, célt vizsgáltunk különböző módszerekkel. Először is kontingenciatáblák elemzésével arra a kérdésre kerestünk választ, hogy a hagyományosan használt társadalomdemográfiai változók mellett új mentális/jólleti változókat is felhasználva utóbbiak meghatározó, szignifikáns szerepet játszanak-e a magyar identitással kapcsolatos válaszok esetében. Másodszor a logisztikus regresszió módszerével azt vizsgáltuk, hogyan alakul a különböző változócsoporthoz egymás közti relatív súlya és hatása az identitáskérdések esetében. Másképpen fogalmazva: melyek azok a háttérváltozók, változócsoporthoz, amelyek összefüggtek, és markáns hatást gyakoroltak az

identitáskérdésekkel való egyetértésre, illetve egyet nem értésre? Végül klaszterelemzési eljárással az figyeltük meg, hogy számos magyarázó változót felhasználva melyek a legfontosabb úgynevezett prediktor (előrejelző), homogén csoportképző változók, illetve a létrejött klaszterek esetében megfigyelhető-e valamilyen mintázat, amely összefügg az identitáskérdésekre adott válaszokkal és más csoportképző változókkal. Magyarázó változóinkat az adatbázis adta korlátokat figyelembe véve a korábbi kutatási tapasztalatok, illetve az alapján választottuk ki, hogy melyek befolyásolhatják leginkább az identitáskérdésekre adott válaszokat, illetve az egyes klaszterek kialakulását, összetételét.

A Hungarostudy 2021 adatfelvételben nyolc 1-től 4-ig terjedő, úgynevezett Likert-skálás¹ kérdéssel vizsgáltuk a megkérdezettek Magyarországgal és a magyar identitással kapcsolatos véleményét. A nyolc itemből álló kérdés-sorban öt állítás pozitív, három pedig a magyarokkal kapcsolatos negatív tartalmú attitűd mérésére irányult.

Korábbi munkáinkban (Nagy és mtsai 2022; Antal és Bocz 2022) alapstatisztikák segítségével szűkebb kontextusban már vizsgáltuk a témát. Jelen tanulmányunkban magyarázó modelleket felhasználva a Hungarostudy 2021 felvétel nemzeti identitással kapcsolatos eredményeit mutatjuk be, részletesen is kitérve a nemzeti identitást, pontosabban az azzal kapcsolatos attitűdöket befolyásoló társadalomdemográfiai háttértényezőkre és az ezekhez fűződő legfontosabb összefüggésekre. Igyekeztünk új változókat is bevonni az identitáskérdések vizsgálatába (WHO Well-Being Index, egészségi állapot), de a köztük lévő kapcsolatok nem voltak szignifikánsak, nem függtek össze az identitáskérdésekre adott válaszokkal.

A szignifikáns összefüggéseket a szöveges elemző részben utalásszerűen, míg az *1. táblázatban* változósinten is jelezzük. Tanulmányunk eredményei minden említés esetében ($p \leq 0,05$) szinten voltak statisztikailag szignifikánsak.

1 A kérdés így hangzott: „Kérem, jelezze, hogy mennyire ért Ön egyet, vagy nem ért egyet a következő állításokkal! Válaszoljon 1-től 4-ig, ahol a 4-es azt jelenti, teljesen egyetért, az 1-es pedig azt, hogy egyáltalán nem ért egyet.” A válaszadókna természetesen lehetőségük volt a „nem tudja, nem válaszol” válaszlehetőségre is. A nyolc állítás a következő volt: 1. Büszkeség tölt el, hogy magyar vagyok, ha Magyarország sportolói jó eredményeket érnek el nemzetközi versenyeken. 2. Sokkal szívesebben vagyok magyar állampolgár, semhogy bármely más ország állampolgára legyek. 3. Az embereknek még akkor is támogatniuk kell az országukat, ha az az ország hibát követ el. 4. Jobb hely lenne a világ, ha a magyarok elismernék Magyarország hiányosságait. 5. Általában Magyarország jobb ország, mint a legtöbb más ország. 6. Jobb hely lenne a világ, ha a többi ország lakosai is olyanok lennének, mint a magyarok. 7. Gyakran kevésbé tudok büszke lenni Magyarországra, mint ahogy azt szeretném. 8. Van néhány dolog a mai Magyarországon, ami miatt szégyellem a hazámat.

A társadalomdemográfiai háttérváltozók hatásának mérésére egy- és több-szemponthus ANOVA (One-Way és Multiway ANOVA), logisztikusregresszió (Binary Logistic) és úgynevezett kétlépcsős klaszterelemzést (Two-way Cluster) alkalmaztunk. Az ANOVA-modellek tesztelése során kiderült, hogy a szórás-homogenitást mérő – úgynevezett Levene – teszt miatt a változók jelentős része nem használható a varianciaelemzéshez, ezért vizsgálatunk fókuszába a logisztikus regresszió és a kétlépcsős klaszterelemzés került. Előbbi esetében a függő, azaz eredményváltozók az egyes identitáskérdések, míg a függetlenek a különböző társadalomdemográfiai háttérváltozók (nem, életkor, iskolai végzettség, a lakóhely településtípusa, gazdasági aktivitás, hány saját/vér szerinti gyermeke van, mennyire fontos életében a vallás, az élettel való elégedettség) voltak. Az elemzés során használt regressziós módszer érdekében a függő, vagyis identitásváltozókat úgynevezett dummy (dichotóm, bináris) változókká transzformáltuk, amelyeknél az adott állítással egyáltalán nem és/vagy nem egyetértők 0-as, az inkább és/vagy teljesen egyetértők 1-es értéket kaptak. A logisztikus regresszió előfeltételeit (például a magyarázó változók közötti multikollinearitást, illetve a függő és független változók közötti linearitást) ellenőrizve² eredményeinket az 1. táblázat tartalmazza.

Tanulmányunkban a klaszterelemzési eljárások közül az egyik speciális módszert, az úgynevezett kétlépcsős klaszterelemzést (Two-Step Cluster) alkalmaztuk. A klaszterelemzés célja, hogy az elemzésbe bevont változók alapján a megfigyelési egységeket viszonylag homogén csoportokba rendezze, és akkor eredményes, ha az adott csoportba tartozók hasonlítanak egymáshoz, de különböznek a más csoportba tartozó elemektől.

A módszer használata során számos feltételnek meg kellett felelni,³ s rendkívül fontos volt a releváns változók kiválasztása. Az identitásra vonatkozó attitűdkérdésekre adott válaszokat számos társadalomdemográfiai, anyagi-egzisztenciális és mentális-pszichológiai tényező egyaránt befolyásolhatja, és ezek egymással is összefügghetnek. További nehezítő körülmény volt, hogy lehetőleg olyan kategoriális és folytonos változókat

2 A multikollinearitást a korrelációs koefficiensekkel, illetve a VIF-mutatóval, a linearitást pedig a Box-Tidwell-eljárással ellenőriztük.

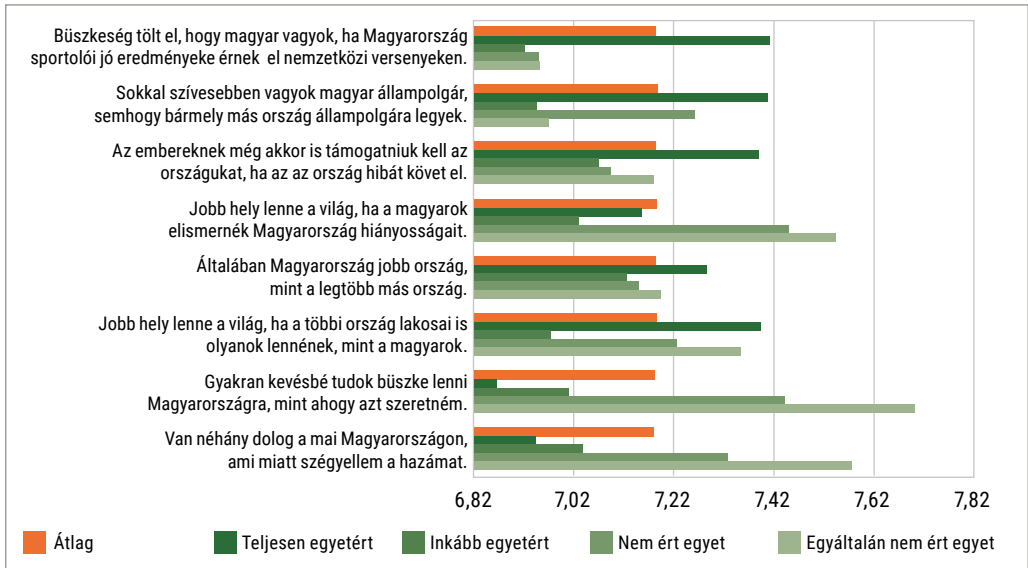
3 Például a folytonos változók normális eloszlása, a modellben szereplő változók függetlensége és a kategoriális változók multinominális eloszlása. A feltételeket korábbi eljárásaink során keresztábra-elemzéssel, khi-négyzet-tesztel és korrelációs együtthatókkal ellenőriztük.

kellett bevonni a modellekbe, amelyek az identitásra vonatkozó mind a nyolc kérdés esetében relevánsak.

Végül korábbi és jelenlegi eredményeink (például a kontingenciatáblák, illetve a logisztikus regresszió elemzése) alapján a kiválasztási eljárás során olyan egymással kapcsolatban álló, de egymást nem meghatározó változókat vontunk be az elemzésbe, amelyek befolyásolhatták a megkérdezettek csoportba sorolását. Összesen négy folytonos (az adott identitáskérdés, életkor, gyermekszám, az élettel való elégedettség) és hét kategoriális (társadalmi nem, a dummy változóként használt iskolai végzettség, a lakóhely településtípusának három kategóriája, gazdasági aktivitás, a háztartás szubjektív jövedelmi helyzete, családi állapot, és „Mennyire fontos életében a vallás?”) változót vontunk be az eljárásba. Eredményeinket a 2. és 3. táblázat tartalmazza.

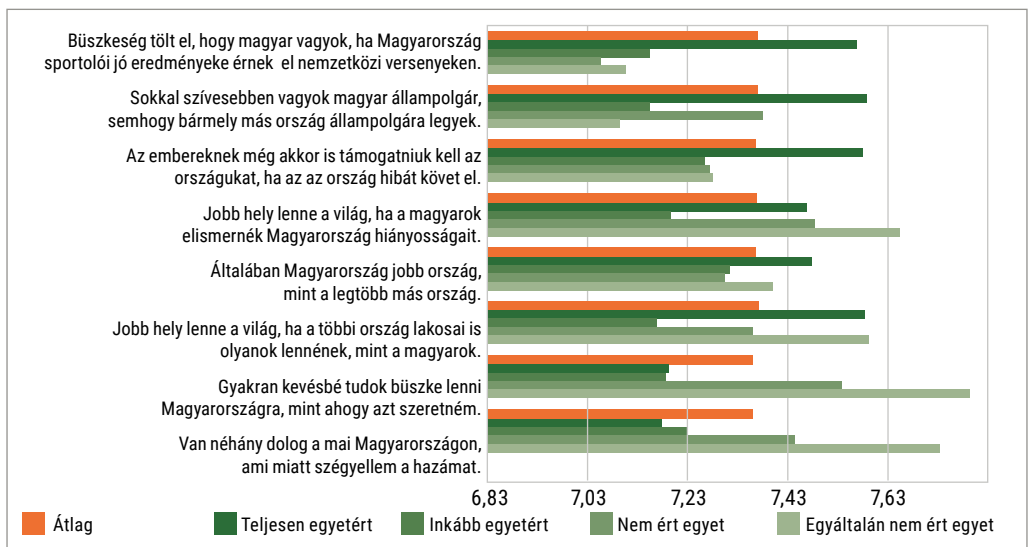
Eredmények

Elemzésünk alapján szignifikáns összefüggéseket találtunk az identitáskérdések és a lelki-mentális jóllétet mérő attitűdváltozók (az élettel való elégedettség, valamint a személyes boldogság) között. Az élettel való elégedettségüket 1-től 10-ig terjedő skálán értékelő megkérdezettek körében például a „Büszkeség tölt el, hogy magyar vagyok, ha Magyarország sportolói jó eredményeket érnek el nemzetközi versenyeken” állítással teljes mértékben egyetértők átlagosan 7,41-es értéket értek el/képviseltek, miközben az összes válaszadó átlagos elégedettségi mutatója az adott kérdés esetében ennél kisebb, 7,18 volt. Az országhoz leginkább lojálisak között szintén magasabb volt az életükkel elégedettebbek/boldogabbak mutatója (7,39, illetve 7,59, szemben az átlagot képviselő 7,18-dal, illetve 7,38-dal). Ellentmondásosabb válaszok jellemezték a negatív tartalmú állításokat. Kérdésenként változóan az átlagot meghaladó elégedettségi/boldogsági értékek nem feltétlenül jártak együtt azzal, hogy az adott identitáskérdéssel mennyire értettek egyet a megkérdezettek. Eredményeink mindazonáltal arra utalnak, hogy az elégedettebb és boldogabb megkérdezettek jellemzően nagyobb arányban utasítják el (értsd: nem értenek egyet velük) a Magyarországgal vagy a magyar emberekkel kapcsolatos borúlátó és/vagy kifejezetten negatív állításokat, mint az életükkel nem vagy kevésbé elégedettek/boldogok (1. és 2. ábra).

Megjegyzés: A megkérdezettek 1-től 10-ig terjedő skálán értékelték, hogy a kérdés időpontjában mennyire voltak elégedettek az életükkel. Az 1-es azt jelentette, hogy egyáltalán nem voltak elégedettek, míg a 10-es azt, hogy teljes mértékben elégedettek voltak vele.

1. ábra: Az élettel való elégedettség átlagértékei
a magyar identitással kapcsolatos válaszok szerint, 2021

Megjegyzés: A megkérdezettek 1-től 10-ig terjedő skálán értékelték, hogy a kérdés időpontjában mennyire tartották boldognak magukat. Az 1-es azt jelentette, hogy egyáltalán nem voltak boldogok, míg a 10-es azt, hogy teljes mértékben boldogok voltak.

2. ábra: A boldogsággal kapcsolatos válaszok átlagértékei
a magyar identitással kapcsolatos válaszok szerint, 2021

A továbbiakban az átlagértékek és a kontingenciatáblák vizsgálatán túllépve a logisztikus regresszió (1. táblázat) és az úgynevezett kétlépcsős klaszterelemzés (2. és 3. táblázat) eredményeit mutatjuk be.

A logisztikus regressziós módszer eredményei

Logisztikus regressziós eredményeink interpretálása meglehetősen összetett. A különböző független változóknál ugyanis eltérhet a szignifikancia attól függően, hogy egyedi vagy együttes a modellbe bevitt hatás, amelyet vizsgálunk. Annak ellenére, hogy logisztikus modelljeink magyarázóereje nem nagy (2,4 és 9,4 százalék között változik), egyedi mintázatok figyelhetők meg az egyes identitáskérdések esetében.

Leginkább az iskolai végzettség, a lakóhely, a gazdasági aktivitás, valamint az étellel való elégedettség esetében találtunk szignifikáns összefüggéseket. Az egyes identitáskérdéseknél az alábbi mintázatok figyelhetők meg. A pozitív tartalmú identitáskérdéseknél (az 1. táblázatban a 01–03. és 05–06. állítás) a magyar sportolók tevékenységére büszke válaszadók között a fővárosiakhoz képest 30 százalékkal nagyobb valószínűséggel fordultak elő a megyeszékhelyen (1,3), illetve 70 százalékkal nagyobb valószínűséggel a kisebb városokban élők (1,7) és a tanulói jogviszonyban lévők (1,7), valamint kisebb eséllyel, de az életükkel elégedettebbek is (1,1). A magyar állampolgárságukra büszkék között a referenciacsoportokhoz viszonyítva 40 százalékkal nagyobb valószínűséggel fordultak elő a községi lakóhelyűek (1,4) és a vallásosabbak (1,4), valamint az idősebb generációk (1,0). Az ország iránt kifejezetten lojálisak esetében a gazdaságilag inaktívak, a gyermeknevelési támogatásokban részesülők (például gyes, gyed, gyet) (1,6) és a vallásosak (1,2) esélyhányados-mutatói emelhetők ki. A Magyarországot más országokhoz képest többre értékelők esetében a referenciacsoportokhoz képest 60 százalékkal nagyobb valószínűséggel fordultak elő a kistélepülésen (községben) élők (1,6), és 40 százalékkal nagyobb eséllyel a vallásosabbak (1,4), valamint az idősebbek (1,0).

A negatív tartalmú identitáskérdéseknél (az 1. táblázatban a 04. és 07–08. állítás) az önkritikus, a magyarságra kevésbé büszke állítások esetében a referenciacsoportokhoz képest 50 százalékkal nagyobb valószínűséggel fordultak elő a tanulók (1,5), a férfiak (1,1 és 1,2), és 60 százalékkal nagyobb eséllyel a magasabb iskolai végzettségűek (1,6). A városi lakosoknál (az 1.

táblázatban a 07. és 08. állítás) szintén nagyobb esélye volt (1,7 és 1,4) annak, hogy egyetértettek az adott válasszal. A nyugdíjasok (0,8), a többgyermekesek (0,9) és az életükkel elégedettebbek között ugyanakkor kisebb volt annak valószínűsége, hogy egyetértenek a kérdésben megfogalmazott állítással.

A klaszterelemzés eredményei

A továbbiakban arra teszünk kísérletet, hogy a „kvázi” magyarázó változók közé az egyes identitáskérdéseket bevonva az úgynevezett kétlépcsős klaszterelemzéssel relatíve homogén csoportokat alkossunk, amelyek megerősítik és/vagy kiegészítik eddigi megállapításainkat.

Összefoglalóan elmondható, hogy a létrejött klasztereknél a demográfiai (életkor, családi állapot, gyermekszám) és az anyagi/jövedelmi státusszal összefüggő tényezők (iskolai végzettség, gazdasági aktivitás, szubjektív anyagi helyzet) voltak a legfontosabb prediktor változók, lényegében a fentiek különféle variációja határozta meg az összes klasztert.

A klaszterközéppontok úgynevezett kombinált átlagértékeihez viszonyítva⁴ a pozitív tartalmú identitáskérdések esetében (a táblázat oldalrovatában félkövér betűvel kiemelve) az egyes klaszterek értékei 2,68 és 3,47 között változtak, ami azt jelenti,⁵ hogy a klaszterbe sorolástól függetlenül a válaszadók inkább egyetértettek a kérdések tartalmával. A negatív tartalmú identitáskérdések esetében (a táblázat oldalrovatában dőlt betűvel kiemelve) többségében (egy klaszter: a 4. állítás 3. klasztere – kivételével) ezzel éppen ellentétes mintázatok voltak megfigyelhetők, az értékek 2,55 és 2,97 között változtak, vagyis a megkérdezettek kevésbé értettek egyet ezekkel a kérdésekkel.

Meglehetősen „visszafogottan” és a módszer miatt⁶ kevésbé általánosíthatóan megfogalmazható, hogy a pozitív tartalmú identitáskérdéseknél nagyobb átlagos értékek voltak megfigyelhetők azokban a klaszterekben,

4 Az öt pozitív tartalmú identitáskérdésnél a létrejött klaszterek átlagát tükröző úgynevezett kombinált átlagértékek sorrendben a következők voltak: 3,38; 3,26; 3,03; 2,80; 2,76. A három negatív tartalmú identitáskérdésnél az úgynevezett kombinált átlagértékek sorrendben a következők voltak: 2,97; 2,69; 2,63.

5 Figyelembe véve, hogy a megkérdezettek 1-től 4-ig terjedő skálán értékelhették az adott kérdéssel való egyetértésüket, illetve egyet nem értésüket.

6 Klaszterelemzésnél az adott mintából csak nagyon korlátozottan vonhatók le következtetések a teljes sokaságra vonatkozóan.

amelyekben idősebbek, nyugdíjasok, házasok és/vagy özvegyek, többgyermekesek és kisebb városokban, községekben élők voltak (például 3,5-ös érték az 1–2. állítás 2. klaszterében, 3,2-es érték a 3. állítás 3. klaszterében). A negatív tartalmú identitáskérdéseknél a korábban már jelzett klaszter kivételével nagyobb átlagos értékek voltak megfigyelhetők azokban, amelyekben fiatalabbak, nagyvárosban élők, kevesebb gyermekkel és magasabb iskolai végzettséggel rendelkezők voltak (például 3,0-ás érték a 4. állítás 2. klaszterében; 2,7-es érték a 7. állítás 1. klaszterében; 2,6-os érték a 8. állítás 1. klaszterében).

Megbeszélés

A három általunk alkalmazott módszert összehasonlítva elmondható, hogy miközben a kontingenciatábla-elemzéseknel és a logisztikus regresszió esetében a társadalomdemográfiai háttérváltozók (nem, életkor, iskolai végzettség, településtípus, családi állapot, gyermekszám) egyedi hatása szignifikánsnak bizonyult, a logisztikus modellbe bevont együttes hatásuk már nem minden esetben volt az, és a klaszterelemzés során – az életkort, az iskolai végzettséget, illetve a gyermekszámot és a családi állapotot kivéve – az identitáskérdésekhez hasonlóan a csoportképző szerepük sem volt markánsnak nevezhető. Másképpen fogalmazva: az egyes társadalomdemográfiai háttérváltozók és az identitáskérdések között van kapcsolat (a társadalomdemográfiai háttér befolyásolja az utóbbiakra adott válaszokat), ha önállóan vizsgáljuk az előbbieket, de ha több magyarázó háttérváltozót egyidejűleg, egy modellben vizsgálunk, akkor ez a kapcsolat – más változók hatására – statisztikai szempontból már nem minden esetben szignifikáns.

Kontingenciatáblák elemzésén alapuló szignifikáns eredményeink szerint a magyar identitással, illetve az ország iránti lojalitással összefüggtek a megkérdezettek mentális elégedettségével kapcsolatos változók. Azok a válaszadók, akik az életükkel elégedettebbek és boldogabbak, büszkébbek voltak a magyar sportolók teljesítményeire és magyar állampolgárságukra is, lojálisabbak az ország iránt, és elutasítóbbak a Magyarországgal kapcsolatos kritikus véleményeket illetően.

A logisztikus regressziós módszeren alapuló eredményeink esetében a magyar identitással kapcsolatos válaszoknál egyes társadalom demog-

ráfiai háttérváltozók (különösen az iskolai végzettség és a lakóhely), valamint a gazdasági aktivitás között találtunk szoros összefüggést, de ezek mellett és részben ezekkel összefüggően szocioökonómiai dimenziók (például az elégedettség és a vallás fontossága) is szignifikáns szerepet játszottak abban, hogy a megkérdezettek hogyan válaszoltak az egyes identitáskérdésekre. Bár más változók (például a nem, az életkor és a gyermekszám) is befolyásolják az identitáskérdésekre adott válaszokat, ebben a modellben a fentiek nagyobb valószínűséggel vannak kapcsolatban azzal, hogy a megkérdezettek egyetértenek vagy sem az adott állítással.

A klaszterek kialakulása során az identitáskérdések nem voltak meghatározó prediktor változók, ugyanakkor a pozitív jellegű állításoknál (Magyarország iránti büszkeség és lojalitás) a válaszadók az átlagosnál nagyobb mértékben értettek egyet velük, míg a negatív, kritikusabb jellegű állításoknál ezzel ellentétes mutatók voltak megfigyelhetők. Az anyagi/egzisztenciális státusz fontos csoportképző szerepe különösen a klaszterelemzés eredményei alapján vált nyilvánvalóvá. A létrejött klaszterekben az előzetes várakozásokkal ellentétben a nem, a lakóhely településtípusa, a vallásgyakorlás jellege, az élettel való elégedettség, sőt az iskolai végzettség sem bizonyult annyira fontos prediktor változónak, mint a meglévő gyermekszám, az életkor, illetve a gazdasági aktivitás és az ezzel is összefüggő jövedelmi helyzet. Nagyon leegyszerűsítve és meglehetősen idejétmúlt kifejezéssel élve úgy tűnik, hogy leginkább a lét határozza meg a tudatot. Erre utal, hogy a különböző klaszterekben jól elkülöníthetők az idősebb, jellemzően többgyermekes, gazdaságilag már kevésbé aktív, alacsony vagy közepes jövedelmi helyzetben élők, illetve a fiatalabb, kevesebb gyermekkel rendelkező, gazdaságilag aktív és jellemzően közepes vagy annál jobb jövedelmi helyzetű csoportok. Korábbi eredményeinkkel összhangban (Antal és Bocz 2022) az idősebb házas és/vagy már özvegy, a többgyermekes, a nem magas jövedelmű és a kisebb településeken (nem nagyvárosban és/vagy községben) élő megkérdezetteket tartalmazó klaszterekben az átlagosnál nagyobb volt a pozitív tartalmú állításokkal egyetértők aránya, míg a kritikusabb állításokkal egyetértők főleg azokban a klaszterekben fordultak elő, amelyekben fiatalabbak, nem házasok, gyermektelenek és magasabb jövedelmű csoportok voltak.

Összefoglalás

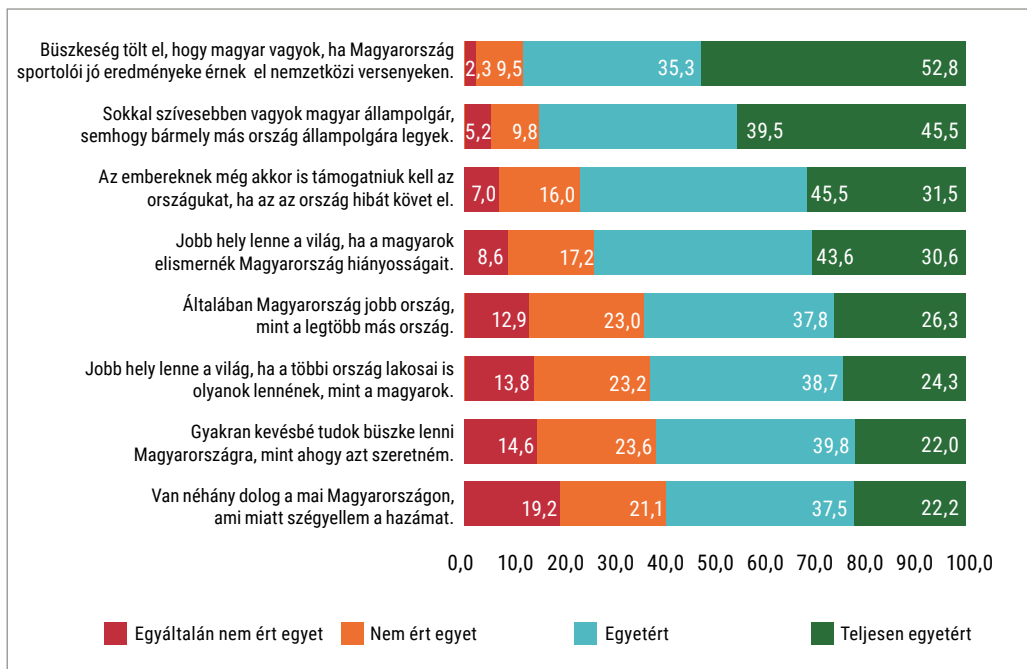
Tanulmányunk célja az volt, hogy összetettebb társadalomstatisztikai módszerek alkalmazásával kiegészítsük, illetve megerősítsük vagy cáfoljuk korábbi elemzésünk eredményeit, tanulságait. Ennek érdekében további változókat vontunk be az identitáskérdések vizsgálatába (személyes elégedettség, boldogság, WHO Well-Being Index), és komplexebb elemző módszereket (ANOVA, logisztikus regresszió, kétlépcsős klaszterelemzés) alkalmaztunk. Eredményeink nem minden esetben voltak szignifikánsak (például WHO-index), vagy módszertani okok miatt alkalmazhatók (például ANOVA), ugyanakkor több esetben megerősítették és alátámasztották korábbi megállapításainkat.

Az identitáskérdésekre adott válaszokat a társadalomdemográfiai és az anyagi/egzisztenciális, illetve a vallásgyakorlással és a mentális jólléttel összefüggő háttértényezők egyaránt befolyásolták. Szerepük és egymáshoz viszonyított relatív súlyuk ugyanakkor eltért attól függően, hogy melyik identitáskérdésről volt szó, és milyen módszerrel, eljárással vizsgáltuk őket.

Korábbi vizsgálatunk (Antal és Bocz 2022) legfontosabb megállapításai közé tartozott, hogy a válaszadók büszkék voltak magyarságukra, lojálisak a hazájukhoz, és egyúttal önkritikusak is vele kapcsolatban. A legnagyobb arányban (88,1%) a magyar sportolók jó teljesítményeire voltak büszkék honfitársaink, ezt szorosan követte a magyar állampolgárságukra büszke válaszadók magas számaránya (85,0%). Figyelemre méltóan magas értékek jellemezték a Magyarország iránti lojalitást is: a válaszadók több mint háromnegyede (77,0%) szerint az országot akkor is támogatni kell, ha az vélt vagy valós hibát követ el. Honfitársainkra ugyanakkor egyfajta önkritikus véleményalkotás is jellemző volt: közel háromnegyedük (74,1%) értett egyet azzal, hogy el kell ismerni hiányosságainkat, és háromötödük nyilatkozott úgy, hogy (61,8%) többször előfordult, hogy kevésbé volt büszke az országra, mint ahogy azt szeretné (3. ábra).

A pozitív jellegű állításoknál – melyek a magyar identitás iránti büszkeséget és a Magyarországgal kapcsolatos lojalitást mérték – az átlagost meghaladó mutatók jellemezték a nőket, az idősebbeket, a kisgyermeket nevelőket, valamint a rendszeres vallásgyakorlókat és a gyermekeseket. A városi és/vagy községi lakóhellyel rendelkezők szintén büszkébbek és lojálisabbak voltak, míg a nagyvárosi válaszadókat átlag alatti

értékek jellemezték. A negatív tartalmú állításoknál a munkanélküliek, a tanulók, a városiak és a nem hívők kritikusabbak voltak, mint más társadalmi csoportok.

Forrás: Kapocs. 21. évf. 1. sz. 84–92.

3. ábra: A magyar identitással kapcsolatos válaszok aránya a teljes sokaságban, 2021

Korábbi és újabb eredményeinket figyelembe véve az egyes identitáskérdések és a különböző háttérváltozók kapcsolata alapján azt találtuk, hogy az idősebb, több gyermekkel rendelkező, városban vagy kisebb településen élő, vallásosabb, az életükkel elégedettebb válaszadók nagyobb valószínűséggel büszkébbek az országra, és lojálisabbak iránta, míg a fiatal, még nem házas, nagyvárosi környezetben élő, és anyagilag jobb helyzetben lévő, kevésbé vallásos válaszadók nagyobb valószínűséggel voltak kritikusabbak a nemzeti identitással kapcsolatos attitűdjeiket illetően. Mindezek jobb megértése érdekében ugyanakkor még további kutatások, elemzések szükségesek, különösen a különböző változócsoporthoz egymáshoz viszonyított súlya és kapcsolatuk erősségének vizsgálata lenne indokolt.

Táblázatok

Megnevezés	01. Büszkeség tölt el, hogy magyar vagyok, ha Magyarország sportolói jó eredményeket érnek el nemzetközi versenyeken.	02. Sokkal szívesebben vagyok magyar állampolgár, sem hogy bármely más ország állampolgára legyek.	03. Az embereknek még akkor is támogatniuk kell az országukat, ha az az ország hibát követ el.	04. Jobb hely lenne a világ, ha a magyarok elismenék Magyarorszag hiányosságait.	05. Általában, Magyarország jobb ország, mint a legtöbb más ország.	06. Jobb hely lenne a világ, ha a többi ország lakosai is olyanok lennének, mint a magyarok.	07. Gyakran kevésbé tudok büszke lenni Magyarországra, mint ahogy azt szeretném.	08. Van néhány dolog a mai Magyarországon, ami miatt szégyellem a hazámat.
Model Sig.	,000	,000	,000	,000	0,000	,000	,000	,000
Nagelkerke R Square	,023	,059	,053	,024	,094	,070	,055	,041
Percentage Correct	88,2	85,0	77,0	74,4	66,3	65,8	62,1	60,8
A modellben szignifikáns ($p \leq 0,05$) változók $\text{Exp}(\beta)$ értékei								
Nem (férfi)		0,860			0,879		1,114	1,208
Iskolai végzettség (szakmunkás, szakiskola)		0,632	0,802				1,431	1,337
Iskolai végzettség (érettségi)		0,535	0,724		0,609	0,725	1,458	1,422
Iskolai végzettség (diploma)			0,671		0,508	0,602	1,599	1,565
Lakóhely (megyeszékhely)	1,295		0,659	0,663	0,740	0,640	1,670	1,207
Lakóhely (egyéb város)	1,705				1,303		1,763	1,361
Lakóhely (község)		1,368			1,564	1,263	1,255	

Gazdasági akti- vítás (vállalkozó)	0,683	0,560	0,536	0,721	0,619	0,728	
Gazdasági aktivitás (mun- kanélküli)		0,510			0,695	0,544	
Gazdasági akti- vítás (nyugdíjas)						0,779	0,802 0,801
Gazdasági ak- tívítás (tanuló)	1,678			1,534			
Gazdasági ak- tívítás (csed, gyed, gyés, gyet)			1,603				
Gazdasági ak- tívítás (egyéb)						0,551	
Mennyire fontos Önnek minden- napi életvitelé- ben a vallás?		1,359	1,202		1,402	1,457	
Életkor		1,012	1,012		1,013	1,008	
Gyermekszám		0,932				0,926	0,931
Az étellel való elégedettség	1,083	1,055	1,063	0,903	1,060	0,849	0,878

Megjegyzések: A táblázatban félkövér betűvel kiemelve jeleztük a pozitív és dőlt betűvel a negatív tartalmú identitáskérdéseket (független változók), illetve a modellbe bevont kategoriális és metrikus (független) változókat. Az adatot nem tartalmazó mezőknél az adott eredmények nem voltak szignifikánsak ($p > 0,05$). A független változók egyedi hozzájárulásának, illetve a hozzájárulás valószínűségének a konfidenciaintervalluma (CI for $\exp[\beta]$) 95 százalék volt. A referenciacsoportok a kategoriális független változóknál a következők voltak: nem (nő), iskolai végzettség ($\leq$ nyolc általános iskolai osztály), lakóhely (Budapest), gazdasági aktivitás (dolgozik, de nem vállalkozó), vallás (egyváltalan nem fontos számára a vallás). Nagelkerke R Square: Az adott modell úgynevezett magyarázóereje. Azt jelzi, hogy a független változók kombinációja mekkora részt magyaráz a függő változó varianciájából.

Percentage Correct: Az összes helyesen kategorizált eset aránya. Azt mutatja meg, hogy például a fenti „Általában Magyarországon...” kérdés esetében a modell az esetek 66,3 százalékát tudta helyesen kategorizálni a független változó alapján.

Exp(β): Azt jelzi, hogy az egyes értékek mennyivel javítják a becslést. Például az első oszlopban a 1,295-ös érték a lakóhely (megyeszékhely) esetében azt jelenti, hogy ha tudjuk, hogy megyeszékhelyen van a kért lakóhelye, akkor ez 29 százalékkal javítja annak esélyét, hogy helyesen kategorizáljuk az adott identitáskérdésre adott választ.

1. táblázat: A logisztikus regressziós modellek eredményei

Megnevezés (a klaszterbe került esetek száma)	Klaszter 01 (a klaszterbe került esetek aránya, %)	Klaszter 02 (a klaszterbe került esetek aránya, %)	Klaszter 03 (a klaszterbe került esetek aránya, %)	Prediktor változók (csökkenő fontos- sági sorrendben)
1. állítás Büszkeség tölt el, hogy magyar vagyok, ha Ma- gyarország sportolói jó eredményeket érnek el nemzetközi verse- nyeken. (n = 6605)	(78,8%) Jellemzők: nők: 52%; átlagéletkor: 43 év; nagyvárosban él: 43%; házas: 48%; gyermek- szám: 1,14; iskolai vég- zettség: 64% ≥ érettségi; gazdasági aktivitás: 74% dolgozik; háztartás szub- jektív anyagi helyzete: 34% tűrhető; mennyire elégedett az életével: 7,42; mennyire fontos életében a vallás: nem fontos 45%; az identitás- kérdés átlagértéke: 3,36.	(21,2%) Jellemzők: nők: 50%; átlagéletkor: 68 év; egyéb városban él: 40%; házas: 50%; gyer- mekszám: 2,12; iskolai végzettség: 94% < érettsé- gi; gazdasági aktivitás: 83% nyugdíjas; háztartás szubjektív anyagi helyze- te: 64% nehéz; mennyire elégedett az életével: 6,21; mennyire fontos életében a vallás: kissé fontos 48%; az identitás- kérdés átlagértéke: 3,47.		Életkor, családi állapot, gazdasági aktivitás, isko- lai végzettség, gyermek- szám, a háztartás szub- jektív anyagi helyzete, az élettel való elégedettség, a vallás fontossága, településtípus, nem
2. állítás Sokkal szívesebben vagyok magyar állam- polgár, semhogy bármely más ország állampolgára legyek. (n = 6532)	(74,4%) Jellemzők: nők: 51%; átlagéletkor: 41 év; nagyvárosban él: 41%; házas: 48%; gyer- mekszám: 1,14; iskolai végzettség: 60% ≥ érettsé- gi; gazdasági aktivitás: 80% dolgozik; háztartás szubjektív anyagi helyze- te: 35% nehéz; mennyire elégedett az életével: 7,39; mennyire fontos életében a vallás: nem fontos 45%; az identitás- kérdés átlagértéke: 3,18.	(25,3%) Jellemzők: nők: 56%; átlagéletkor: 70 év; egyéb városban él: 37%; házas: 50%; gyer- mekszám: 1,96; iskolai végzettség: 70% < érettsé- gi; gazdasági aktivitás: 93% nyugdíjas; háztartás szubjektív anyagi helyze- te: 56% nehéz; mennyire elégedett az életével: 6,49; mennyire fontos életében a vallás: kissé fontos 48%; az identitás- kérdés átlagértéke: 3,47.		Életkor, családi állapot, gazdasági aktivitás, gyermekszám, iskolai végzettség, a vallás fontossága, a háztar- tás szubjektív anyagi helyzete, az élettel való elégedettség, településtípus, nem
3. állítás Az embereknek még akkor is támogatniuk kell az országukat, ha az az ország hibát követ el. (n = 6490)	(44,1%) Jellemzők: nők: 56%; átlagéletkor: 47 év; nagyvárosban él: 41%; házas: 81%; gyermek- szám: 1,70; iskolai vég- zettség: 58% ≥ érettségi; gazdasági aktivitás: 86% dolgozik; háztartás szub- jektív anyagi helyzete: 35% tűrhető; mennyire elégedett az életével: 7,42; mennyire fontos életében a vallás: kissé fontos 42%; az identitás- kérdés átlagértéke: 3,02.	(31,2%) Jellemzők: férfiak: 56%; átlagéletkor: 33 év; nagyvárosban él: 41%; nőtlen/hajadon: 100%; gyermekszám: 0,36; iskolai végzett- ség: 61% ≥ érettségi; gazdasági aktivitás: 73% dolgozik; háztartás szubjektív anyagi helyze- te: 36% nehéz; mennyire elégedett az életével: 7,34; mennyire fontos életében a vallás: nem fontos 49%; az identitás- kérdés átlagértéke: 2,92.	(24,7%) Jellemzők: nők: 55%; átlagéletkor: 70 év; egyéb városban él: 37%; házas: 52%; gyer- mekszám: 1,95; iskolai végzettség: 70% < érettsé- gi; gazdasági aktivitás: 95% nyugdíjas; háztartás szubjektív anyagi helyze- te: 56% nehéz; mennyire elégedett az életével: 6,47; mennyire fontos életében a vallás: kissé fontos 47%; az identitás- kérdés átlagértéke: 3,18.	Gyermekszám, élet- kor, családi állapot, gazdasági aktivitás, iskolai végzettség, a vallás fontossága, a háztartás szubjektív anyagi helyzete, az élettel való elégedettség, nem, településtípus
4. állítás Jobb hely lenne a világ, ha a magyarok elis- mernék Magyarország hiányosságait. (n = 6325)	(44,6%) Jellemzők: nők: 56%; átlagéletkor: 47 év; nagyvárosban él: 41%; házas: 81%; gyermek- szám: 1,70; iskolai vég- zettség: 58% ≥ érettségi; gazdasági aktivitás: 84% dolgozik; háztartás szub- jektív anyagi helyzete: 35% tűrhető; mennyire elégedett az életével: 7,45; mennyire fontos életében a vallás: kissé fontos 42%; az identitás- kérdés átlagértéke: 2,95.	(30,8%) Jellemzők: férfiak: 57%; átlagélet- kor: 32 év; nagyvárosban él: 42%; nőtlen/hajadon 100%; gyermekszám: 0,31; iskolai végzett- ség: 63% ≥ érettségi; gazdasági aktivitás: 75% dolgozik; háztartás szubjektív anyagi helyze- te: 35% nehéz; mennyire elégedett az életével: 7,33; mennyire fontos életében a vallás: nem fontos 49%; az identitás- kérdés átlagértéke: 2,97.	(24,6%) Jellemzők: nők: 54%; átlagéletkor: 70 év; egyéb városban él: 35%; házas: 51%; gyer- mekszám: 1,95; iskolai végzettség: 70% < érettsé- gi; gazdasági aktivitás: 93% nyugdíjas; háztartás szubjektív anyagi helyze- te: 54% nehéz; mennyire elégedett az életével: 6,47; mennyire fontos életében a vallás: kissé fontos 46%; az identitás- kérdés átlagértéke: 3,00.	Gyermekszám, élet- kor, családi állapot, gazdasági aktivitás, iskolai végzettség, a vallás fontossága, a háztartás szubjektív anyagi helyzete, az élettel való elégedettség, nem, településtípus

2. táblázat: A kétlépcsős klaszterelemzés eredményei

Megnevezés (a klaszterbe került esetek száma)	Klaszter 01 (a klaszterbe került esetek aránya, %)	Klaszter 02 (a klaszterbe került esetek aránya, %)	Klaszter 03 (a klaszterbe került esetek aránya, %)	Prediktor változók (csökkenő fontos- sági sorrendben)
5. állítás Általában Magyar- ország jobb ország, mint a legtöbb más ország. (n = 6399)	(44,3%) Jellemzők: nők: 55%; átlagéletkor: 47 év; nagyvárosban él: 41%; házass: 82%; gyermek- szám: 1,69; iskolai vég- zettség: 58% ≥ érettségi; gazdasági aktivitás: 85% dolgozik; háztartás szub- jektív anyagi helyzete: 35% tűrhető; mennyire elégedett az életével: 7,42; mennyire fontos életében a vallás: nem fontos 42%; az identitás- kérdés átlagértéke: 2,76.	(31,6%) Jellemzők: férfiak: 56%; átlagéletkor: 33 év; nagyvárosban él: 41%; nőtlen/hajadon: 98%; gyermekszám: 0,36; iskolai végzett- ség: 61% ≥ érettségi; gazdasági aktivitás: 72% dolgozik; háztartás szubjektív anyagi helyze- te: 36% nehéz; mennyire elégedett az életével: 7,30; mennyire fontos életében a vallás: nem fontos 49%; az identitás- kérdés átlagértéke: 2,68.	(24,1%) Jellemzők: nők: 55%; átlagéletkor: 70 év; egyéb városban él: 36%; házass: 51%; gyer- mekszám: 1,97; iskolai végzettség: 70% < érett- ségi; gazdasági aktivitás: 96% nyugdíjas; háztartás szubjektív anyagi helyze- te: 55% nehéz; mennyire elégedett az életével: 6,51; mennyire fontos életében a vallás: kissé fontos 47%; az identitás- kérdés átlagértéke: 3,02.	Gyermekszám, élet- kor, családi állapot, gazdasági aktivitás, iskolai végzettség, a vallás fontossága, a háztartás szubjektív anyagi helyzete, az élettel való elégedettség, nem, településtípus
6. állítás Jobb hely lenne a világ, ha a többi ország lakosai is olyanok lennének, mint a magyarok. (n = 6374)	(44,1%) Jellemzők: nők: 55%; átlagéletkor: 46 év; nagyvárosban él: 41%; házass: 82%; gyermek- szám: 1,70; iskolai vég- zettség: 57% ≥ érettségi; gazdasági aktivitás: 84% dolgozik; háztartás szub- jektív anyagi helyzete: 35% tűrhető; mennyire elégedett az életével: 7,47; mennyire fontos életében a vallás: nem fontos 42%; az identitás- kérdés átlagértéke: 2,71.	(30,1%) Jellemzők: férfiak: 57%; átlagélet- kor: 33 év; nagyvárosban él: 42%; nőtlen/hajadon: 100%; gyermekszám: 0,26; iskolai végzett- ség: 64% ≥ érettségi; gazdasági aktivitás: 75% dolgozik; háztartás szubjektív anyagi helyze- te: 35% nehéz; mennyire elégedett az életével: 7,31; mennyire fontos életében a vallás: nem fontos 50%; az identitás- kérdés átlagértéke: 2,70.	(25,8%) Jellemzők: nők: 56%; átlagéletkor: 69 év; egyéb városban él: 36%; házass: 48%; gyer- mekszám: 1,94; iskolai végzettség: 69% < érett- ségi; gazdasági aktivitás: 89% nyugdíjas; háztartás szubjektív anyagi helyze- te: 55% nehéz; mennyire elégedett az életével: 6,47; mennyire fontos életében a vallás: kissé fontos 47%; az identitás- kérdés átlagértéke: 2,91.	Gyermekszám, életkor, családi állapot, gazda- sági aktivitás, iskolai végzettség, a háztartás szubjektív anyagi helyze- te, a vallás fontossága, az élettel való elégedett- ség, nem, településtípus
7. állítás Gyakran kevésbé tudok büszke lenni Magyaror- szágra, mint ahogy azt szeretném. (n = 6546)	(75,7%) Jellemzők: nők: 51%; átlagéletkor 41 év; nagyvárosban él: 42%; házass 47%; gyer- mekszám 1,13; iskolai végzettség: 60% ≥ érett- ségi; gazdasági aktivitás: 80% dolgozik; háztartás szubjektív anyagi helyze- te: 35% nehéz; mennyire elégedett az életével: 7,39; mennyire fontos életében a vallás: nem fontos 45%; az identitás- kérdés átlagértéke: 2,72.	(24,3%) Jellemzők: nők: 54%; átlagéletkor: 70 év; egyéb városban él: 37%; házass: 52%; gyer- mekszám: 1,99; iskolai végzettség: 71% < érett- ségi; gazdasági aktivitás: 95% nyugdíjas; háztartás szubjektív anyagi helyze- te: 56% nehéz; mennyire elégedett az életével: 6,46; mennyire fontos életében a vallás: kissé fontos 47%; az identitás- kérdés átlagértéke: 2,62.		Életkor, családi állapot, gazdasági aktivitás, gyermekszám, iskolai végzettség, a vallás fontossága, a háztar- tás szubjektív anyagi helyzete, az élettel való elégedettség, településtípus, nem
8. állítás Van néhány dolog a mai Magyarországon, ami miatt szégyellem a ha- zámat. (n = 6582)	(74,6%) Jellemzők: nők: 51%; átlagéletkor 41 év; nagyvárosban él: 42%; házass: 48%; gyermek- szám: 1,13; iskolai vég- zettség: 60% ≥ érettségi; gazdasági aktivitás: 81% dolgozik; háztartás szub- jektív anyagi helyzete: 35% nehéz; mennyire elégedett az életével: 7,39; mennyire fontos életében a vallás: nem fontos 45%; az identitás- kérdés átlagértéke: 2,65.	(25,4%) Jellemzők: nők: 55%; átlagéletkor: 69 év; egyéb városban él: 37%; házass: 51%; gyer- mekszám: 1,97; iskolai végzettség: 70% < érett- ségi; gazdasági aktivitás: 93% nyugdíjas; háztartás szubjektív anyagi helyze- te: 56% nehéz; mennyire elégedett az életével: 6,48; mennyire fontos életében a vallás: kissé fontos 47%; az identitás- kérdés átlagértéke: 2,55.		Életkor, családi állapot, gazdasági aktivitás, gyermekszám, iskolai végzettség, a vallás fontossága, a háztar- tás szubjektív anyagi helyzete, az élettel való elégedettség, településtípus, nem

3. táblázat: A kétlépcsős klaszterelemzés eredményei

Felhasznált irodalom

- Antal István, Bocz János (2022) Nemzeti identitás: büszkeség, lojalitás, önkritika. *Kapocs*. 21. évf. 1. sz. 84–92.
- Csepeli György, Örkény Antal (1998) Nemzetközi összehasonlító szociológiai vizsgálat a nemzeti identitásról. *Szociológiai Szemle*. 3. sz. 3–36.
- Fukuyama, Francis (2018) Why National Identity Matters. *Journal of Democracy*. Vol. 29. (4): 5–15.
- Hall, Stuart (1997) A kulturális identitásról. In: Feischmidt Margit (szerk.) *Multikulturalizmus*. Budapest: Osiris. 68–75.
- Kollai István (2020) Nemzetek létezése. Túl az érdekeken. Érzelmi és értelmi motívumok a nemzeti identitások kialakulásában. *Politikatudományi Szemle*. 29. évf. 3. sz. 31–50.
- Koller Boglárka (2016) Identify patterns in East-Central Europe in a comparative perspective. *Journal of Comparative Politics*. Vol. 9. (2): 85–98.
- Nagy Tímea, Pári András, Uhljár Péter, Ferkis Anna és Horváth-Varga Anikó (2022) A nemzeti identitást feltáró kutatás. In: Péti Márton, Rész Boglárka (szerk.) *Multidiszciplináris tanulmánykötet a Kárpát-medencei magyarság helyzetéről*. Budapest: Nemzetstratégiai Kutatóintézet. (Megjelenés alatt.)
- Paláncsik, Tibor (2013) European integration, national and ethnic identities and Central Europe. In: Miszlivetz, Ferenc, Jody Jensen (szerk.) *Global Challenges – European and Local Answers. The rise of glocality in Europe*. Szombathely: Savaria University Press. 115–140.
- Renan, Ernest (1995) Mi a nemzet? In: Bretter Zoltán, Deák Ágnes (szerk.) *Eszmék a politikában: a nacionalizmus*. Pécs: Tanulmány Kiadó. 171–187.
- Simonovits Bori (2014) Nemzeti identitás, kisebbségek és társadalmi konfliktusok. A magyar társadalom attitűdjének alakulása 1992 és 2014 között. In: Kolosi Tamás, Tóth István György (szerk.) *Társadalmi Riport 2014*. Budapest: Társi. 404–431.
- Smith, Anthony D. (2004) A nemzetek eredete. In: Kántor Zoltán (szerk.) *Nacionalizmuselméletek*. Budapest: Rejtjel Kiadó. 204–229.
- Székely Levente (2014) (szerk.) *Magyar identitás határon innen és túl – Új Ifjúsági Szemle*. Budapest: Új Ifjúsági Szemle Alapítvány.
- Szirmai Éva, Újvári Edit (2009) (szerk.) *Nemzetiségi – nemzeti – európai identitás*. Szeged: SZTE JGYPK Felnőttképzési Intézet.